

Kultura i Wartości

ISSN 2299-7806

Nr 34 (2022)

<http://dx.doi.org/10.17951/kw.2022.34.257-261>

Kryzys jako kategoria filozoficzna

(Lublin, 22 listopada 2022, online)

Tomasz Stefaniuk

 <https://orcid.org/0000-0002-0009-3142>

W dniu 22 listopada 2022 roku odbyła się w Lublinie (w trybie online) międzynarodowa konferencja naukowa *Kryzys jako kategoria filozoficzna*. Konferencja została zorganizowana przez Katedrę Historii Filozofii i Filozofii Porównawczej UMCS oraz kwartalnik „Kultura i Wartości”. W skład komitetu organizacyjnego konferencji weszli dr hab. Tomasz Stefaniuk (przewodniczący), dr hab. Leszek Kopciuch, prof. UMCS, dr Grzegorz Bednarczyk, dr Dorota Tymura oraz dr Damian Winczewski. Konferencja *Kryzys jako kategoria filozoficzna* stanowiła bezpośrednie nawiązanie – i w pewnym stopniu kontynuację – konferencji zorganizowanej w dniach 9–10 listopada 2017 roku przez Zakład Historii Filozofii Nowożytnej i Współczesnej UMCS oraz kwartalnik „Kultura i Wartości”, a zatytułowanej *Kryzys wartości? Sprawozdanie z tej konferencji można znaleźć w 24 numerze „Kultury i Wartości” (2017)*.

Zapraszając do udziału w konferencji *Kryzys jako kategoria filozoficzna* organizatorzy, pisali: „W ostatnich latach mieliśmy do czynienia z co najmniej kilkoma kryzysami o wymiarze globalnym, jak kryzys finansowy 2007–2008, kryzys związany z pandemią, czy też kryzys w stosunkach międzynarodowych, którego momentem szczególnym stała się wojna na Ukrainie. Były i są to jednak kryzysy

TOMASZ STEFANIUK, dr hab., Instytut Filozofii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, adres do korespondencji: Instytut Filozofii UMCS, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, 20–031 Lublin, e-mail: tomasz.stefaniuk@poczta.umcs.lublin.pl

(finansowe, ekonomiczne czy polityczne), które trudno określić jako istotne z filozoficznego punktu widzenia. W perspektywie filozoficznej można tutaj, co najwyżej, stwierdzić (odnosząc się do nich w możliwie najbardziej ogólny sposób), że zagrażają one życiu i dobrostanowi człowieka, być może nawet całej ludzkości – i niewiele więcej. Można jednak wspomnieć także o kryzysach innego rodzaju, takich na przykład jak kryzys wartości, kryzys kultury, kryzys dotyczący postaw i wzorców moralnych, kryzysy związane z tożsamością (niekiedy również całych wspólnot), czy też kryzys tradycyjnie pojmowanych więzi społecznych. Słowo »kryzys«, naszym zdaniem, to nie tylko jeden z najistotniejszych, choć także budzących wiele kontrowersji terminów używanych we współczesnej humanistyce, lecz również pewna kategoria określająca rzeczywistość i czasy, w których żyjemy, a ponadto określająca samego człowieka. Jako organizatorzy pragniemy wyjaśnić istotę pojęcia »kryzys«, zwracając uwagę zarówno na jego aspekt przedmiotowy (czym jest kryzys i w jakich formach się przejawia), jak i na aspekt podmiotowy (doświadczenie kryzysu, świadomość kryzysu, próby radzenia sobie z kryzysem)”. To tylko niektóre z ważkich kwestii, do których chcieli się odnieść uczestnicy konferencji, zarówno w trakcie wygłaszanych referatów, jak i w trakcie licznych dyskusji.

Konferencja zgromadziła przedstawicieli dziewięciu ośrodków akademickich, a także dwóch uczelni zagranicznych; w obradach konferencji uczestniczył ponadto przedstawiciel Fundacji Obserwatorium Społeczne we Wrocławiu. Łącznie udział w obradach konferencji wzięło osiemnastu prelegentów reprezentujących Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Politechnikę Lubelską, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Uniwersytet Warszawski, Polską Akademię Nauk, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Uniwersytet Rzeszowski, Université Toulouse – Jean Jaurès & Université Catholique de Louvain oraz The Hebrew University w Jerozolimie. Naukowcy, którzy uczestniczyli w konferencji, podejmowali kwestię kryzysu w różnych perspektywach. I choć perspektywa filozoficzna była dominująca, to ważne ujęcia zostały także zaprezentowane z obszaru kulturoznawstwa, historii, teorii ekologicznych oraz nauk społecznych.

Uczestnicy wygłosili następujące referaty (trzy w języku angielskim): dr hab. Leszek Kopciuch, prof. UMCS, „*Kryzys*” jako kategoria filozofii dziejów, dr hab. Halina Rarot, prof. Politechniki Lubelskiej, *Kryzys słowa i apologia milczenia*,

Marek Jedliński, dr hab., prof. UAM, *Rozwiązłość seksualna jako przejaw kryzysu Zachodu. Myśli dwudziestowiecznych tradycjonalistów kulturowych*, dr hab. Ewa Solska (UMCS), *Antykruchłość contra Klif Seneki – dyskurs kryzysowy i jego metafory*, dr hab. Andrzej Ostrowski (UMCS) *Dwie uwagi w kwestii zasadności kryzysu*, dr Marek Błaszczuk (UMK) *Kryzys jako doświadczenie egzystencjalne*, dr Antoni Płoszczyńiec (UP im. KEN) *Moralność jako kryzys. Analiza etyczno-aksjologiczna*, dr Adam Jeszka (UMK) *Kryzys egzystencjalny jako czynnik osobowościowotwórczy w filozofii Miguela de Unamuno (1864-1936)*, dr hab. Tomasz Stefaniuk (UMCS) *Kultura masowa a kryzys kultury*, dr Tomasz Herbich (UW) *Zwrot ku katolicyzmowi w późnych pismach Stanisława Brzozowskiego jako odpowiedź na kryzys nowoczesnej kultury*, dr Damian Winczewski (UMCS) *Dialektyczna teoria wojny Carla von Clausewitza w kontekście postrewolucyjnej burzy dziejowej w Europie*, dr Mikołaj Ratajczak (PAN) *The Notion of Crisis in Interwar European Philosophy*, mgr Ching Lam Janice Law (Université Toulouse – Jean Jaurès & Université Catholique de Louvain) *Acceleration as a Catalyst of Crisis in Late Modernity*, mgr Michał Danziger (The Hebrew University, Jerozolima), *Albert Camus's Post-WWII Philosophical-Historical Crisis*, dr hab. Jacek Breczko (UM w Białymstoku), *Kryzys ojcem wszechrzeczy (punktualizm filozoficzny)*, dr hab. Witold M. Nowak, prof. UR, *Ojkofilia i piękno. Roger Scruton wobec kryzysu ekologicznego*, dr Michał Stachurski (Fundacja Obserwatorium Społeczne we Wrocławiu) *O zaangażowaniu (przewrotnie), które daje nadzieję w dobie kryzysu – spojrzenie z perspektywy teistycznej (egzystencjalizm i personalizm)*, mgr Kamil Flaga (UR) *Silne wartościowanie w teorii Charlesa Taylora jako próba przezwyciężenia kryzysu podmiotowości*.

Już same te tytuły pokazują, że różnorodność prezentowanych ujęć była znaczna. Oto kilka wybranych przykładów. Leszek Kopciuch wyróżnił główne typy użycia kategorii „kryzys” w filozofii dziejów, a także wskazał na cztery główne obszary teoretyczne, w jakich pojęcie „kryzys” jest stosowane, a mianowicie na koncepcje katastroficzne, koncepcje kryzysu kultury, koncepcje pluralizmu cywilizacji oraz koncepcje progresywistyczne. Halina Rarot podniosła problem gwałtownej dewaluacji słowa, cechującej wysoko rozwinięte cywilizacje współczesnego świata, posiadające dostęp do technologii i narzędzi umożliwiających błyskawiczne rozpowszechnianie informacji werbalnych. Taki kryzys słowa, jej zdaniem, w sposób konieczny rodzi filozoficzne zainteresowanie i namysł nad fenomenem milczenia, prowadząc wręcz do apologii milczenia. Według Andrzeja Ostrow-

skiego, rozpatrywanie zagadnienia kryzysu na filozoficznym, czyli najwyższym poziomie ogólności jest bardzo trudne, chociażby ze względu na różnorodność zarówno odmian samego kryzysu, jak i ich uwarunkowań oraz przyczyn. Zasadnicza trudność wynika jednak z braku jednoznacznej definicji kryzysu. Jacek Breczko, podobnie, podkreślił, że kryzys to pojęcie wieloznaczne, które bywa stosowane do różnych dziedzin, takich jak m.in. sfera polityki i geopolityki, ekologii, moralności i kultury. Jego materiał do przemyśleń stanowiły koncepcje z różnych dziedzin: historii idei filozoficznych (ze szczególnym uwzględnieniem ujęć dialektycznych), współczesnej kosmologii oraz biologicznego ewolucjonizmu. Marek Błaszczuk skoncentrował się na ukazaniu filozoficzno-egzystencjalnego potencjału doświadczenia kryzysu. Według niego, kryzysy nie tyle są po to, by nam „zaszkodzić”, burząc nasze nierzadko ambitne plany, marzenia czy cele. Są one raczej po to, byśmy mogli lepiej poznać samych siebie; byśmy mogli bliżej przyjrzeć się zarówno swoim traumom, lękom czy słabościom, jak i autentycznym pragnieniom i motywom swoich działań. Są one, zatem, swego rodzaju testem, sprawdzianem naszej wewnętrznej siły i odporności psychicznej. Antoni Płoszczyńiec podkreślił, że analiza struktury wartości moralnych kieruje uwagę na dwa kluczowe elementy tychże wartości – ich osobowy oraz innoplanowy (chodzi tutaj o konstytutywne odnoszenie się do wartości innych niż one same) charakter. Tak ujęta moralność ma nieuchronnie charakter kryzysowy, przy źródłowym ujęciu wyrazu κρίνειν (*krinein*), który znaczy między innymi „rozdzielać, dokonywać rozstrzygnięć, postanawiać”. Według Adama Jeszki kryzys jest egzystencjalnym pęknięciem, ukazującym wewnętrzne przeżycia i intymny świat jednostki. Kryzys jako „intymne wydarzenie” pozwala zobaczyć, ocenić i przewartościować życie. Niektórzy prelegenci zwrócili szczególną uwagę na przejawy kryzysu w odniesieniu do współczesnej kultury. Tomasz Stefaniuk, rozważając możliwość funkcjonowania kultury jako takiej w epoce kultury masowej, zauważył, że reguły funkcjonowania tej ostatniej prowadzą do pogłębienia się kryzysu kultury. Z kolei Marek Jedliński, analizując poglądy reprezentantów dwudziestowiecznej myśli tradycyjistycznej, skoncentrował się na zdiagnozowaniu kryzysu świata zachodniego w obszarze ludzkiej intymności, statusu seksualności, podziału ról płciowych i znaczenia rodziny. Według niego, tradycjoniści kulturowi – tacy np. jak Evola, Guénon, Sorokin, Spengler czy Bierdiajew – łączyli cywilizacyjny kryzys Zachodu z absolutyzacją indywidualizmu, zwulgaryzowaniem seksualności czy też odchodzeniem od tradycyjnej duchowości i wspólnotowego porządku płci.

Artykuły opracowane na podstawie wygłoszonych w trakcie konferencji referatów zostaną opublikowane w „Kulturze i Wartościach” w roku 2023.

Information about Author:

TOMASZ STEFANIUK, habilitated doctor, Institute of Philosophy, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Poland; address for correspondence: Instytut Filozofii UMCS, Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4, PL 20-031 Lublin; e-mail: tomasz.stefaniuk@poczta.lublin.umcs.pl

